

در آستانه تحقیق و نشر

فَرَحَةُ الْغَرَى

و دو نگارش پیرامونی آن

جو یا جهانبخش

محدثان شیعه قرار گرفته تا جایی که به دست مردی چون علّامه محمدباقر مجلسی، تلخیص و ترجمه گردیده است.

۲

در میان آثار ابوالحسین محمدبن علی بن فضل بن تمام الدهقان الکوفی، و ابوجعفر محمدبن مکران بن حمدان الرازی، که هر دو در سده چهارم هجری می زیستند، به کتاب موضع قبر امیرالمؤمنین - علیه السلام - باز می خوریم. سید ابوعبدالله محمدبن علی بن الحسن بن عبدالرحمن الحسینی، صاحب فضل الکوفة، هم کتابی در این باب داشته است. (نگر: الذریعة، ۱۶ / ۱۵۹ و ۱۶۰)

باری، فرحة الغری مهمترین نگاشته است در این باب. نویسنده آن غیاث الدین عبدالکریم بن جمال الدین احمد (۶۴۷-۶۹۳ هـ. ش)، از دانشمندان خاندان طاووس و برادر زاده سید رضی الدین علی بن موسی بن جعفر «ابن طاووس» مشهور است. فرحة الغری یک خطبه، دو مقدمه و پانزده باب دارد در تعیین محل تربت مطهر امیرمؤمنان - علیه السلام -

و بیان پاره ای از کرامات آن و نیز توضیح چرایی اختفای دفن. این کتاب حدیثی - خبری گرامی، از مصادر بحار الأنوار نیز بشمارست.

فرحة از دیدگاه مآخذ و مصادر و منابع هم، کتابی است سرشار و مایه ور؛ گویا سید عبدالکریم در تسوید آن، از کتابخانه شایگان عم آرجمندش بهره ور بوده است. نگارنده در اینجا اجمالاً از چند چاپ فرحة الغری یاد می کند که مورد استفاده قرار داده و با آنها

شکست آینه بوتراب در محراب
سحر غروب نمود آفتاب در محراب
خسرو احتشامی

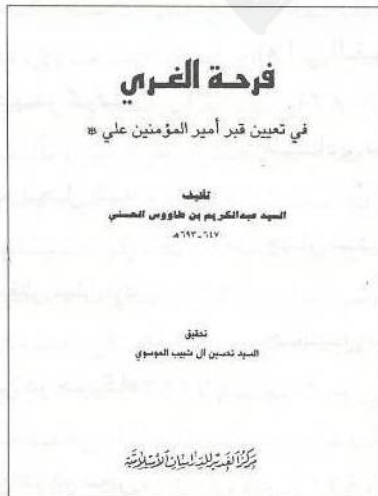
رخداد پیش از سپیده دم نوزدهم رمضان در مسجد کوفه، و فاجعه بیست و یکم رمضان سال چهل هجری، پایان مظلومیت بزرگمردی ستم شکن که همه عمر گرمای خویش را در راه بسط حق و حقیقت و ستیز با ظلم و باطل، در مجاهدت گذرانید و هنوز آوای عدالت گستر این انسان الهی در گوش زمانه و باشندگان آن طنین افکن است، نبود.

شهادت امیرمؤمنان علی بن ابی طالب - علیهما السلام - برگ جدیدی از تاریخ مظلومیت خاندان وحی - سلام الله علیهم اجمعین - را گشود؛ برگی که با خاکسپاری غریبانه و مظلومانه آن بزرگوار، به دور از چشم و آگهی عامه و در دل شب، آغاز گردید. خاکسپاری پنهان و پنهان بودن خاکجای مطهر امیرمؤمنان - علیه السلام - تا سالیان، از یک زاویه، دو پیامد فرهنگی داشت:

یکی انگیزش اندیشه برخی از مورخان در پرسش از چرایی آن؛ دوم پیدایی اختلاف نظر و گمان درباره محل خاکجای مطهر.

طبیعی بود که دین اندیشان شیعی و متشیع، در رویکرد به این پرسش، دست به قلم ببرند و بردند.

گویا فرحة الغری، نگاشته سید عبدالکریم بن طاووس، جدی ترین و مایه ورترین تک نگاشت کهنی است که از مجموع تک نگاشتهای ویژه این موضوع بر جای مانده و مورد عنایت خاص عالمان و

فرحة الغری

في تعیین قبر امیر المؤمنین علی

تألیف
السید عبدالکریم بن طاووس الحسینی
۶۱۷-۶۹۳

تدقیق
السید محمدبن ابی شیب المصوبی

بکتابخانه شایگان

آشنائی دارد:

یکی چاپ نجف (مطبعة حیدریه) که مقدمه آن تاریخ ۱۳۶۸ هـ. ق دارد و در ایران هم از سوی «منشورات [شریف] الرضی» (قم) افست گردیده است.

چنان که در مقدمه این چاپ آمده، مبنای طبع «نسخه هائی کههن» (ص ۸) بوده و طبعاً از چاپ ایران، مورخ ۱۳۱۱ هـ. ق هم در آن استفاده شده است.

این طبع، اگر چه قدیم است و فاقد مزایای تحقیقی و تعلیمی امروزی، و برغم اغلاطی که دارد، معتنم و درخور اعتناست.

چاپ دیگر، به سال ۱۴۱۹ هـ. ق/ ۱۹۹۸ م. از سوی «مرکز الغدير للدراسات الإسلامية» نشر گردیده و مصحح آن آقای سید

تحسین آل شیبیب الموسوی می باشد.

مبنای این تصحیح، چاپ پیشگفته نجف و دو دستنوشته،

هر دو از آن کتابخانه عمومی مرحوم آیه الله العظمی مرعشی

نجفی - قدس سره - می باشد. دستنوشتهها به گزارش مصحح، از

سده های دهم و سیزدهم هجری بازمانده اند؛ لیک جای

تأمل هست (نگر: ص ۳۳؛ تصویر صفحه پایانی نسخه ای که از

سده دهم پنداشته شده است).

مصحح در ساماندهی متن و نسخه بدلها و تخریح احادیث و تعلیق پاره ای مواضع رنج برده است، اما حاصل کار چندان دقیق و منقح نیست، و این چاپ، جای خالی طبع علمی - انتقادی

فرحة الغری را پُر نمی سازد. هرچند احتمالاً بسیاری از اغلاط و نادرستیها در روند

حروفچینی اثر و بر اثر بی مبالاتی نمونه خوان پدید آمده، فی الجمله این چاپ، کارآمدی و صحت لازم را ندارد.

مصحح ارجمند - بنا بر مرسوم متن پژوهان - عکس صفحاتی از دستنوشته های مورد استفاده خود را در کتاب چاپ کرده اند (نگر:

صص ۲۸-۳۳). راقم این سطور، تنها صفحه نخست متن مطبوع ایشان را با نسخه های مورد استفاده شان سنجید و به مسامحاتی

باز خورد که در ادامه می آید: ضبط صفحه اول

«مدحیه» (بدون نسخه بدل)

«یهیدیه»

«امیرالمؤمنین علیه السلام» (بدون نسخه بدل)

«دائرة» (بدون نسخه بدل)

«غضون»

«طابقة» (بدون نسخه بدل)

ضبط نسخه ها و توضیح:

هر دو نسخه خطی: «مرجیه»

هر دو نسخه خطی: «یأتیة». (در چاپ نجف هم «یأتیة» است،

پس «یهیدیه» از کجا آمده!؟).

هر سه: «امیرالمؤمنین علی

علیه السلام»

هر سه: «دائر»

یک نسخه: «غضون» که در

حاشیه بدان تنبیه نداده اند.

هر سه: «مطابقة»

ملاحظه این سهوها و

مسامحات، در ضبط نص و

سازواره انتقادی نخستین صفحه

متن مصحح، طبیعتاً اعتماد یک

متن پژوه را از متن چاپ شده

موجود سلب می کند و باز خورد

به کاستیها و نادرستیهای دیگر در جایهای مختلف متن و پی

نوشت، وی را در این سست اعتمادی استوارتر می سازد.

در همان صفحه یکم متن (ص ۳۵) بسمله و «رب سیر» جا

افتاده است.

در ص ۳۷ نسخه بدل مذکور در پی نوشت ۲ با ضبط متن

هیچ تفاوتی ندارد.

در ص ۴۰ نسخه بدل «ثعلب» (چاپ نجف: «تغلب» از قلم

افتاده است. در همان صفحه، دو سطر مانده به آخر «أبی» به «ای»

و «لاریاب» به «لأریاب» تصحیف گردیده است (سنج: چاپ نجف،

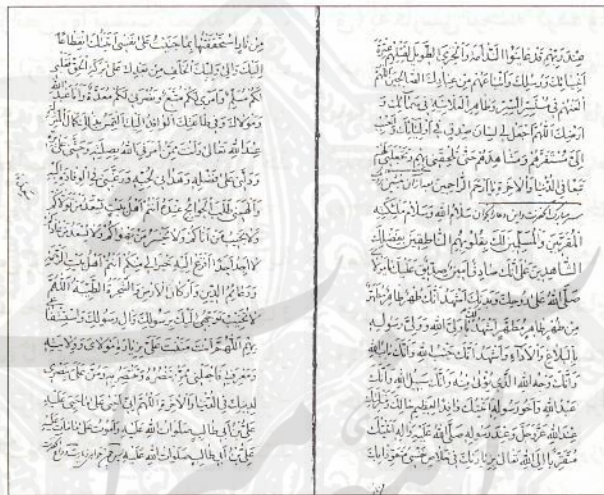
ص ۱۵).

در ص ۴۱ (طبع نجف: ص ۱۶) «قبر» به «خبر» تبدیل

گردیده.

در ص ۴۳ «الحق مر و ذلك» تبدیل شده است به «الحق مرد

ذلك».

نمونه ای از دستنوشته ترجمه فرحة الغری (قم/ مسجد اعظم)

در ص ۴۴، به جای «قریظة» (طبع نجف: ص ۱۸)، «قریضة» آمده. در همان صفحه، به جای «لممول مض» (طبع نجف: ص ۱۸)، «لمول ممض» آمده.

باز در همان صفحه در پی نوشت ۴، ضبط چاپ نجف به نادرست گزارش شده است.

از این گونه نادرستیها و پاره‌ای افتادگیها تا پایان کتاب وجود دارد و سزاوار است ناشر و مصحح ارجمند در طبع دوم به زدودن این نادرستیها اقدام فرمایند.

بازنگری در برخی توضیحات و حواشی کتاب نیز بجاست. نمونه را اظهار نظر مصحح محترم درباره کتاب حمزه اصفهانی (ص ۱۱۵) درست نیست. خوشبختانه این اثر حمزه تا امروز باقی است، منتشر هم شده، و اجتهاد در برابر نص روا نیست. نمونه دیگر، تخریح مطلبی است که ابن طاووس (ره) از مناقب ابن شهر آشوب (رض) نقل نموده و مصحح محترم در برخی مأخذ به واجست آن دست یازیده؛ لیک از بود یا نبود مطلب در خود مناقب که مأخذ ابن طاووس بوده، هیچ سخنی نرفته است. (نگر: ص ۱۲۷).

البته کاستیها و نادرستیهای این پژوهش، هیچگاه نباید مایه خوارمایه شمردن زحمات آقای سید تحسین آل شیب موسوی و مرکز غدیر باشد. این مصحح ارجمند با کوششهای خود، بی گمان تراش پژوهان و علاقه مندانی چون مرا و مدار خود ساخته اند و - آن شاء الله - در چاپهای آینده به اصلاح و تکمیل آن خواهند پرداخت.

چاپ دیگری هم دیده‌ام که به تحقیق شیخ محمد مهدی نجف آماده سازی گردیده و در دفتر دوم موسوعة النجف الأشرف درج شده است.

۳

یکی از خصائص نگارشهای مهم، زاینده‌گی آنهاست. نگارشهای مهم معمولاً گروهی را به ترجمه، تلخیص، تحشیه و تعلیق در پیرامون خویش بر می‌انگیزند. از این رهگذر، نگارشهای تازه‌ای (حاشیه، تعلیقه، ملخص، ترجمه و...) ولادت می‌یابند که اقمار

نگارش مهم مرکزی به شمار می‌روند و می‌توان آنها را «نگارشهای پیرامونی» نامید.

فرحة الغری نیز در نوع خویش، نگارشی چشمگیر بوده و نگارشهای تازه‌ای در حول آن ولادت یافته‌اند.

گزیده‌ای کهن از فرحه به دست است، موسوم به الدلائل البرهانیة فی تصحیح الحضرة الغرویة. این اثر را استاد زنده یاد میرجلال الدین محدث ارموی - رُوحُ اللّهُ رُوحُه - در تعلیقات الغارات به طبع رسانیده. اگر چه الدلائل البرهانیة منسوب است به علامه حلی، گویا از وی نیست و ظاهراً از ابن العتائقی باشد. این مطلب را مرحوم محدث ارموی هم از متن الدلائل استنباط نموده است. فرحة الغری را علامه محمدباقر مجلسی (۱۰۳۷-۱۱۱۰ ه. ق) به فارسی ترجمه کرده و در ترجمه هم قدری تلخیص نموده و هم پاره‌ای توضیحات افزوده است. البته آنچه او فروانداخته، عمدتاً مطالبی است که مخاطب فارسی زبان ترجمه، کاری با آن نداشته، بلکه از درج و واگردانی آن ملول می‌گردیده است.

ترجمه مجلسی، ترجمه‌ای است تقریباً آزاد که از حیث صدورش از قلم یک محدث خبیر و محتاط، درخور عنایت و توجه می‌باشد. هرچند ترجمه‌های این ادوار کمتر از برای یافتن برابر نهاده‌های ناب فارسی مورد بررسی پژوهندگان قرار می‌گیرند، باید خاطرنشان کرد که برخی برابر نهاده‌ها و عبارات مجلسی در این ترجمه، فوق العاده قابل بررسی و کارآمد می‌باشد.

گویا مجلسی (ره) به هنگام ترجمه، الدلائل البرهانیة را نیز در دست داشته یا به هر روی از آن اثر پذیرفته است. ترجمه فارسی فرحة الغری، مع الأسف سالها زاویه نشین پاره مغفول و منزوی میراث علامه مجلسی بوده است.*

پی نوشت:

* یادآوری می‌شود این اثر پس از دو بار چاپ شرح دیوان منسوب به حضرت امیرالمؤمنین - علیه السلام - و شرح نهج البلاغه نواب لاهیجی، سومین اثری است که به کوشش جویا جهانبخش به حلقه تحقیق و تصحیح پیوسته و در سالی که مزین به نام مبارک آن حضرت است، انتشار آن از افتخارات میراث مکتوب به شمار می‌رود. [اینه میراث]

MirasMaktoob@apadana.com